

Marinos Sariyannis, Ottomans and the Supernatural: Nature and the Limits of Knowledge in the Early Modern Ottoman Empire

Oxford: Oxford University Press, 2025, 367 sayfa.
ISBN: 9780198954774

FARUK AKYILDIZ*

Yunanistan'da bulunan Institute for Mediterranean Studies/FORTH'un Osmanlı tarihi biriminde yöneticilik yapan ve yakın zamanda Türkçe'ye tercüme edilen *Osmanlı'nın Üç Harfleri: Hortlaklar, Hayaletler, Cinler Arasında* (FOL Kitap, 2023), *Osmanlı Siyasal Düşünce Tarihi* (Selenge Yayınları, 2025) gibi kitaplarıyla tanınan Marinos Sariyannis'in kaleme aldığı *Ottomans and the Supernatural: Nature and the Limits of Knowledge in the Early Modern Ottoman Empire* başlıklı eser, müellifin Avrupa Araştırma Konseyi (ERC) tarafından finanse edilen *GHOST: Geographies and Histories of the Ottoman Supernatural Tradition: Exploring Magic, the Marvelous, and the Strange in Ottoman Mentalities* (2023-2018) adlı projesinin temel çıktılarından biridir. Eser, gizli bilimler çalışmaları alanında önemli bir boşluğu doldurarak Osmanlı Devleti özelinde meseleyi kapsamlı bir şekilde incelemiştir.

Yazar, çalışmasının temelini "doğa" (*nature*), "doğa üstü" (*supernatural*) ve "tabiat üstü" (*preternatural*) kavramlarıyla büyü, okültizm ve bilim pratikleri üzerine kurmaktadır. Sariyannis, modern kategorileri kullanarak, Osmanlı bilim dünyasının bu olgulara dair özgün kavrayışlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Bunu yaparken Osmanlılar'ın mezkûr kavramlardan ne

* Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi / Assistant Prof., İstanbul 29 Mayıs University, Centre for Qur'anic Studies, İstanbul/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-8555-9775; e-posta: faruk-akyildiz@outlook.com

DOI: 10.26570/isad.1880840 • Gelis/Received 25.10.2025 • Kabul/Accepted 25.11.2025

Atıf/Citation Akyildiz, Faruk, "Marinos Sariyannis, Ottomans and the Supernatural: Nature and the Limits of Knowledge in the Early Modern Ottoman Empire", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 55 (2026): 357-359.

anladıkları, bunları ifade ederken hangi zihinsel kategorileri kullandıkları gibi soruların peşine düşer.

Üç ana bölüm ve bir son sözden müteşekkil eserin ilk bölümü olan “Doğa Üstü Alan” (The Supernatural Field) başlığında evrenin işleyişi ele alınır, maddi ve manevi dünyanın mekaniği, melekler, insanlar ve cinler incelenir. Devamında mucizeler ve bunların sınırlarıyla ölüm ve rüyalar üzerinden ruhun seyahati ele alınır. Bu “olağanüstü, mucizevi ve harika” olayların, doğa üstü olanın görünür gerçeklik dışında veya üstünde (ya da içinde) bir varlığı olduğunu ve bunu anlık olarak da hissettirdiğine vurgu yapılır.

“İnsanın Kontrolü Ele Geçirmesi” (Establishing Human Control) başlıklı ikinci bölümde ise yazar, okült bilimlerin teorisi ve pratiğine odaklanır. Okült bilimlerin doğa üstü ile bağlantı kurma, onu kavrama, açıklama ve hatta kontrol etme yollarını ve pratiklerini inceler. Bu bölümde ayrıca astroloji ve tılsım tekniklerinin Osmanlı ansiklopedilerindeki yeri ve bu tekniklerin nasıl icra edildiğine değinilerek cinlerin eylemlerinden astral etkilere ve huruf ilmine kadar çeşitli konular analiz edilir, büyü, astroloji, kehanet ve simya gibi pratik uygulamalar ele alınır. Bu meselelerle kimlerin ilgilendiği ve bu ilgilerindeki esas amacın ne olduğu gibi sorulara cevap aranır.

“Tabiat Üstü Alan ve Yok Oluşu” (The Preternatural Field and Its Demise) başlıklı son bölümde ise harikalar ve doğanın mucizeleri yani *acâib* ve *garâib* literatüründe ele alınan kavramlar ve bu bilinemez dünyanın bilgisine ulaşma yolları (deney, vahiy, Hermetik gelenek) incelenir. Bu literatürün Osmanlı’daki konumu ve nesnelerin deney yoluyla kavranan gizli ve hayret verici özellikleri hakkındaki teoriler ele alınır. Bu bölümde yazar, Osmanlı bilimlerinde gerçekleşen değişim ve hassaten akli bilimlerin genişlemesini ve “Osmanlı tarzı” Aydınlanma ve “Dünyanın Büyüsünün Bozulması” (Disenchantment) tezini tartışır. Kâtip Çelebi’nin (ö. 1657) eski kozmografyalara karşı sert eleştirileri, akli bilimin sınırlarının genişlemesinin bir örneği olarak sunulur. Ancak Sariyannis bu sürecin tek bir yoldan ilerlemediğini, mesela İbrâhim Hakkı Erzurûmî’nin (ö. 1194/1780) *Mârifetnâme*’sinde sufi tecrübe ile bilimsel bilginin (astronomi, anatomi) nasıl bir arada ele alındığını gösterir. Nitekim bu örnek, yazarın temel tezinin belirginleştiği önemli bahislerden biridir.

Son Söz: “Ezoterizmin Sosyal ve Küresel Boyutları” başlığında ise Sariyannis, XV ve XVI. yüzyıllarda dünyanın çoğu bölgesinde revaçta olan okült bilimlere Osmanlılar’ın da rağbet ettiğini söyler ve oldukça geniş bir çerçevede çoğu âlim ve bürokratin bu bilimlerle iştigal ettiğini vurgular. Her ne kadar XVII ve XVIII. yüzyıllarda bu bilimlere yönelik eleştiriler artsa da hassaten astroloji ve cifir gibi pratik olarak kullanılabilenlerin, saray çevresinde mevcudiyetini ve itibarını koruduğunu ifade eder.

Sariyannis bu çalışmasında, Osmanlı entelektüel tarihinin sınırlarını genişleterek, onu dinamik ve kültürel açıdan karmaşık bir yapı içinde ele almanın önemini göstermektedir. Erken modern dönemde Osmanlı dünyasında bilginin sınırlarının nasıl yeniden çizildiğini, birincil kaynaklardan iktibasla gösterir. Yazarın Osmanlı tarih yazımında genellikle göz ardı edilen bir alana odaklanması ve bunu muazzam bir birincil kaynak yelpazesini inceleyerek yapması kitabın en güçlü taraflarından biridir. Eser Osmanlı entelektüel yaşamının sadece fıkıh veya felsefe gibi ana akım disiplinlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda astroloji, simya, kehanet ve harf ilmi gibi okült bilimler ve halk inançlarının da her toplumsal tabakada bir karşılığının bulunduğunu gösterir.

Bu alanların zaman içindeki dönüşümünü de ele alan Sariyannis, Batı'da Aydınlanma ve *büyünün bozulması* olarak tanımlanan sürecin, bu türden keskin bir kopuş yaşamayan Osmanlı tecrübesinde tam bir karşılığının bulunamayacağını iddia eder. Böylece mevcut tartışmalara okült bilimlere özelinde yeni bir boyut kazandırır ve bu sürecin Osmanlı Devleti'nde bilginin kaynağı ve sınırları üzerine süregelen bir tartışma (vahiy, akıl ve *tecrübe* arasındaki dinamik) içinde gerçekleştiğini öne sürer.

Özellikle Taşköprizâde'nin (ö. 968/1561) ve Kâtip Çelebi'nin eserlerinde sundukları ayrıntılı tasnifleri kullanarak okült bilimlerin epistemolojik konumunu incelemesi, okuyucunun erken modern Osmanlı dünyasındaki entelektüel hiyerarşiyi kavramasına imkân tanır. Bu eser, erken modern Osmanlı zihninin, kapıları farklı bilgi edinme yollarına açılan, karmaşık ve çok katmanlı doğasına atıf yapmakta ve bir yanda gök cisimlerinin etkileri tartışılırken, diğer yanda cinlere itaat ettirmek için dualar yazılan bir bağlamdan bahsetmektedir.

Sariyannis konuyu oldukça bütüncül bir yaklaşımla ele alarak çok sayıda Osmanlı âlimi tarafından yazılmış ve okunmuş geniş bir kaynak yelpazesini dikkate almıştır. Bu da yazarın tezinin ve iddiasının tek bir kaynak grubuna dayanmadığını ve farklı bilim dallarına ve yazın türüne ait kaynakları ustalıkla bir araya getirerek bütüncül ve zengin bir bakış açısı sunduğunu gösterir.

Kitap Osmanlı toplumunun doğa üstü algısını statik bir inançlar bütünü olarak değil, sosyal ve kültürel gelişmelerle sürekli değişen, dinamik bir alan olarak sunarak, alanında oldukça önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu açıdan sadece Osmanlı bilim ve entelektüel tarihi uzmanları için değil, erken modern, okültizm ve kültür tarihi çalışan bütün akademisyenler için temel bir referans eser niteliğindedir.